

ATEŞİN TOPRAĞA HÜKMETTİĞİ SANAT

Ayşegül TÜREDİ ÖZEN*

Etiketleri sözcükler olan, kavramlarla düşünürüz. Düşüncelerin bozulmaması, belirsizleşmemesi ve yanıltıcı olmaması için, sözcükler ve onların gerisindeki anlamlar arasında sağlam bağlantı kurulmalıdır. Bu bağlantı sağlam kurulmadığında ise, kavram karmaşasının çıkması olasıdır. Bu açıdan bakıldığında, bizi karmaşaya sürüklemesi olağan kavramlardan olan “seramik sanatı”nı anlatmaya başlamadan önce “sanat kavramı”na kısaca değinmek yerinde olur.

“Sanat nedir?” sorusuna yüzyıllar boyu türlü cevaplar verilmiştir. Kuramların ve yöntemlerin çok çeşitlilik göstermesine bağlı olarak gruplandırılmaları tarih sırasına göre; öznelci veya nesnelci; bilgisel veya duygusal olmalarına göre vb. yapılabilir. Sanatçı, eser, okur ve bunların içinde bulunduğu dış dünya (toplum), bir sanat olgusunda temel unsurlardır. Sanatın tanımlanması yapılırken de kuramlar bu dört unsurdan birisine yönelir.

Bazı kuramlar, sanat eserinin doğayı ve hayatı tıpkı bir ayna tutarmışçasına yansıttığını savunurlar. Bu kuram Platon’la başlamış ve zamanımıza kadar gelmiştir. Yansıtmacılar sanatın amacının bilgili, bilge ya da erdemli insan yetiştirmek olduğunu savunur. Bazı kuramlar ise,

---

* Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi

sanatçıya yönelirler ve onun duygularının anlatımında bulurlar sanatın gizemini.

Ne dış dünyayla ne de sanatçıyla ilgilenir bazı kuramlar da. Alıcı (seyirci, dinleyici, okur) ön plandadır bu kuram için. Sanat, alıcıda haz/zevk uyandırabilmeli ve eğitebilmelidir. sanat eserine yönelik kuramlarda ise sanat eserini diğer yapıtlardan ayıran özellik, sanat eserine özgü bir yapının var olmasıdır.

Görülüyor ki, sanatın tanımı üzerine kuramların herbiri ayrı bir tanım önermiştir. "Oysa bugün birçok filozof, sanatın tanımını yapmaya kalkışmanın boşuna bir çaba olduğu inancındadırlar. Güç tanımlanabilir bir kavram olduğu için değil, tanımlanamaz olduğu için".¹

Bütün bu açıklamalardan sonra sanatın dün de, bugün de gerekli olduğu, yarın da gerekli olacağı kanısından hareketle bu kavramı, insanla birlikte ele almak gereklidir. "İnsan olağanüstü bir yaratıktır. kendisini canlılar arasında eşsiz kılan bir dizi yeteneğe sahiptir".²

Bu bağlamda düşünüldüğünde, "nerdeyse insanla yaşıttır sanat. Bir çeşit çalışmadır. Çalışma ise insana özgü bir eylemdir... İnsan doğal değiştirerek ona üstünlük sağlar. Çalışma doğanın değişmesidir"³

Alet kullanma yeteneği ile başlayan sanat, çağlar boyu insanın, sosyal, ekonomik ve teknik bilgilerinin gelişmesine, kullandığı araçlara ya da izlediği amaçlara göre gruplara ayrılmıştır. Bu gruplardan biri olarak kabul gören seramik sanatının, sanat kavramının bütünlüğü içindeki konumu acaba nasıl değerlendirilebilir?

İNSAN, TOPRAK, SU, HAVA ve ATEŞ

1 Bema MORAN, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi s: 275, Cem Y., İstanbul, 1991.

2 Jacob BRONOWSKI, İnsanın Yükselişi, s: 5, VY., Ankara, 1987.

3 Ernst FISCHER, Sanatın Gerekliliği, s: 17, Sanat ve toplum Dizisi: 1, E Y., İstanbul, 1980.

Çeşitli batı dillerine az çok değiştirilerek aktarılan Fransızca, ceramique; Almanca, keramik; İngilizce, ceramic; Rusça, keramika; Türkçe, seramik olarak bilinen bu sözcük Yunanca'dan gelmektedir. "Şarap içilmesi gelenekselleşmiş törenlerde ve şöenlerde, şarap ve büyük olasılıkla diğer başka içkiler, bardak yerine geçmekte olan şekillendirilmiş boynuz kaplardan içilmekteydi. Yunanca'da boynuz sözcüğünün karşılığı olan kelime 'keramos' olduğundan, keramoslar yerlerini seramik kaplara bıraktıktan sonra da, seramik kaplar bu adla anılmaya başlandı"⁴

Tarih boyunca, farklı uygarlıkların değişen yaşam biçimlerine, farklı teknik ve estetik değerlere göre kılıklara girerek idol, mektup, mühür, mimaride kullanılan malzemeler, sanat eserleri v.b. gibi çok çeşitli ürünler olarak ortaya çıkan seramik sanatı eski Mezopotamya, Pers, Suriye, Anadolu, Mısır, Girit, Indus Vadisi, Miken Kültürü, Yunan, Etrüsk Kültürü, Çin, Japon, Kore, İspanya ve Amerika ülkeleri ve kültürlerinde ilk ürünlerini vermiş ve günümüze kadar da süregelmiştir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi "seramik" kavram olarak iki anlam yüküldür. Bunlardan ilki malzeme olarak seramiktir ki; bunun da tanımlanması kısaca şöyle yapılabilir. "Metal ve alaşımları dışında kalan, inorganik sayılan tüm mühendislik malzemeleri ve bunların ürünlerinden olan herşey seramiktir"⁵ Bir başka tanımlama ise şöyledir. "Organik olmayan malzemelerin oluşturduğu bileşimlerin, çeşitli yöntem ile şekil verildikten sonra sırlanarak veya sırlanmayarak sertleşip dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisidir"⁶

Seramiğe yüklenen ikinci anlam ise bir sanat alanının adı olmasıdır.

4 Ateş ARCASOY, Seramik Teknolojisi, s: 1-2, Marmara Üni. Güzel Sanatlar Fakültesi Y., İstanbul, 1983

5 Ateş ARCASOY, Seramik Teknoloji, s: 1-2, Marmara üni. Güzel Sanatlar Fakültesi Y., İstanbul, 1983.

6 a.g.e., s: 1-2

Malzeme olarak tanımlanmasının ve diğer sanat alanlarında (yardımcı malzeme) kullanılmasının yanı sıra seramik aynı zamanda bağımsız bir sanat dalıdır. Klasik anlamda, sanatların en eskisi olarak bilinen seramik, insanın çeşitli gereksinimleriyle ortaya çıkan, ana maddesi toprak olan bir tür kap sanatıdır. Bunların çok kaba hamurlu, kalın cidarlı, elle şekillendirilmiş, işlevsel olmasına özen gösterilmiş günlük kaplar olduğu bilinir. Kaplar; sıvıların da konabileceği içi boş çanak, tabak, testi, küp, kova, v.b. şeyler olarak örneklenebilir.

Yeryüzünü oluşturan toprak-su-hava ve ateşin ahenkli biçimde biraraya gelmesiyle oluşan ilk kaplar, büyük bir olasılıkla kadınlar tarafından üretilmiş en basit dekorlama teknikleri olan presleme, tırnaklama ile bezenmiştir. Çarkın da bulunmasıyla seramik sanatı, başlıca koşullarıyla tamamlanmıştır. Günümüze kadar devam eden bu sanattan ve "genel olarak ülkemiz de, seramik sözcüğünden kapkacak, sofraya ve süs eşyası, sağlık gereklileri gibi kullanım eşyası anlaşılmaktadır. Hatta, 'seramik' ve 'seramikçi' sözcüğü kentlerde yaşayan küçük kesimin dışında geniş halk kitlelerine pek fazla birşey anlatmadığı gibi, çömlek ya da çömlekçi kavramıyla bağlantı yapıldığında bu sanatın maddesel niteliği tanımlanabilmektedir"⁷

Klasik anlamdaki seramik sanatı iki önemli gruba daha içerir. Bunlardan ilki Endüstriyel seramik sanatıdır ki bu özellikle "19. yy.'dan bu yana sanata yaklaşımdaki değişik tavırların, toplumsal değişmelerin, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sanatı etkilediği, amacını değişime uğrattığı izlenir. Sanat için sanat görüşü yerine sanatın halka inmesi veya dünya piyasasına daha kaliteli ürün sunma görevi gibi işlemler yüklenmiştir"⁸

Endüstri Devriminin tüm dünyayı sarıp sarmaladığı bir dönemde, küçük atölyelerde tek tek elle üretilmeye çalışılan seramik ürünler ihtiyaca

7 Özdemir ALTAN, Tülin Ayta ve Seramik Sanatı, s: 10, Boyut Plastik Sanatlar Dergisi, (sayı: 29), İstanbul, 1985.

8 Beril ANILANMERT, Seramik Eğitiminde Yeni Yönelimler, s: 69, H.Ü.Y., Sa: 1, Ankara, 1985.

cevap veremez olmuştur. Seri üretim seramik alanında da zorunluluktur artık. Endüstriyel Seramik Sanatına bu açıdan bakıldığında hızlı, seri, ucuz maliyetle, iyi kazanç elde edildiği görülmüş ancak bu ucuz, yozlaşmış, çirkin, taklit el sanatları ürünlerinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, Endüstriyel Seramik Sanatı, sanatın herkes için olduğu gerçeğine farklı düzeylerden bakabilmeyi denemekte “maddenin gerçek yapısından hareket ederek, zorlamadan ulaşabileceği estetik ve biçim arayaşına girmektedir”⁹

Bugün, günlük kullanım eşyalarından, sağlık gerekçelerine; mimari duvar, yer kaplama elemanlarından, elektrik malzemelerine kadar herşey Endüstriyel Seramik sanatı kapsamı içinde üretilmektedir.

Klasik seramik sanatının ikinci grubunu oluşturan ve özgün (soyut, serbest) seramik sanatı olarak tanımlanan sanat, tamamen özgür bir anlatımı yeğlemektedir. “Bu noktada önemli olan, bir çömlek yorumlanırken iç boşluk bulunmasına rağmen iç boşluğun bağlantısındaki kullanım özünün dışlanmış olmasıdır. Bu önemli ayrıntı bilinmeden seramiğin tamamen çağdaş boyutuna hazırlıksız yönelmek isteyen sanatçılar da ayrıca karışıklığa neden olmaktadır. Tamamen seramiğin soyut boyutuna yönelen sanatçı da yaptığı işin gereğinin farkında değilse ve kendini açıklamıyorsa karışıklık sanatı izleyenlere kadar inebilir”¹⁰. Bu karışıklıklara neden olmamak için özgün eserler ortaya koyan sanatçıya önemli görevler düşmektedir. Bir yandan klasik anlatımı içinde seramik sanatıyla bir yandan da teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin yarattığı endüstriyel seramik sanatı ile kuşatılan sanatçı, eserleriyle evrensel bir kültüre ulaşabilmelidir. Sanat eserinde verilmek istenen öz, bütün ayrıntılarından kurtularak konunun biçimle bütünleşmesinden ortaya çıkan içerik aracılığıyla alıcıya iletilebilmelidir.

Sonuç olarak, ateşin hükmettiği toprak sanatını klasik anlamda bir

9 Atilla GALATALI, Eleştirim, s: 97, H.Ü.Y., Sayı: 1, Ankara, 1985.

10 a.g.e., s: 97.

obje olarak gören düşüncelere değişen ve gelişen dünyada yeni seçenekler sunulmaktadır. Yukarıda yapılmaya çalışılan tanımlamalar doğrultusunda seramik sanatı da kendine düşen payı almaktadır. Günümüzde artık seramik çamuru bir hammadde, bir malzeme olarak görülüp pekçok yardımcı malzeme ile desteklenerek kendi niteliklerini diğer malzemelerle de paylaşma yolundadır.

Seramik gerek malzeme olarak bir uzay aracına başlık, torna makinasına keski, tıp dünyasına diğ; gerekse bir sanatçının düşüncesinde yoğunlaşarak sanat eserine dönüşebilmesi sayesinde biliniyor, kullanılıyor ve seviliyor. Bir anlık dokunuşla ellere bulaşveren bu malzeme, bulaşıcı bir hastalık gibi yüreği ve beyni sarıyor. Bundan sonraki çabalarsa ondan kurtulmak adına değil, onu daha iyi tanımak, kullanmak ve yaşamak adınadır artık....

KAYNAKÇA

ALTAN , Özdemir: "Tülin Ayta ve Seramik Sanatı", Boyut Plastik Sanat Dergisi, Sayı: 29, İstanbul, 1985.

ANILANMERT, Beril: "Seramik Eğitimde Yeni Yönelimler", Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak., Y., Sayı: 1, Ankara, 1985.

ARCASOY, Ateş: "Seramik Teknolojisi" Marmara Üniversitesi Y., Sayı: 457, İstanbul, 1983

BERGER, John: "Görme Biçimleri", (Çev: Yurdanur Solman) Metis Y., İstanbul, 1986.

BRONOWSKI, Jacob: "İnsanın yükselişi", (Çev: Aykut Göker), V Y., Ankara, 1987

ÇAKALOZ, O. Zeki: "Eleştiriler", Urart Sanat Galerisi Yay: 1, İstanbul, 1982.

- ERSOY, Ayla: "Sanat Kavramlarına Giriş", Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1983.
- EYÜBOĞLU Sabahattin: "Sanat Üzeine Denemeler ve Eleştiriler" Bütün Yazıları Görsel Sanatlar, Cilt: 2, Cem Y., İstanbul, 1982.
- FISCHER, Ernst: "Sanatın Gerekliliği", (Çev: Cevat Çapan), Sanat ve Toplum Dizisi: 1, E Y., İstanbul, 1980.
- GALATALI, Atilla: "Eleştirim", Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Y., Sayı: 1, Ankara, 1985.
- İPŞİROĞLU, Nazan-Mazhar: "Sanatta Devrim", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- KARAKAŞ, Hüseyin: "Türkiye'de Yedinci Sanat", Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Y., Sayı: 1, Ankara, 1985.
- MORAN, Berna: "Edebiyat Kavramları ve Eleştiri", Cem Y., İstanbul, 1991.
- SOYSAL, Mümtaz: "Sözcükler ve Anlamlar", Hürriyet Gazetesi, İstanbul, 5 Mayıs 1993.
- TANSUĞ, Sezer: "Herkes İçin Sanat", Altın Kitaplar Y., 1982.
- TUNALI, İsmail: "Sanat Ontolojisi", Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul, 1984.